

מרכז אריאל למחקרי מדיניות
נייר עמדה מס' 145

יש"ע – ריבונות פסיפס

יובל ארנון-אוחנה¹

הקדמה

נייר זה נכתב בשבט תשס"ג (ינואר 2003) בעיצומו של גל האלימות הנמשך מאז ראש השנה תשס"א (28 בספטמבר 2000). בימים אלה, עת פיגוע רודף פיגוע, ורוחות המלחמה הצפויה בזירה העיראקית הולכות וגוברות, קצת מוזר להעלות תכנית להסדרת יחסיה העתידיים של מדינת ישראל עם החברה הפלסטינית ותנועתה הלאומית. אולם ברור לכל כי כאשר יחלוף גל המהומות הנוכחי, והוא יחלוף – כפי שחלפו גלי האלימות הקודמים במאה ועשרים שנותיו של הסכסוך, תעלה ותצוף שנית שאלת הסדרת יחסיה של מדינת ישראל עם החברה הפלסטינית ותנועתה הלאומית. ראוי שבמועד זה ימצא בידינו נייר העשוי להיות מקובל על הימין ועל השמאל, המגן על האינטרסים של ישראל תוך שאינו פוגע באלו של הפלסטינים. החלופה לכך היא שיוצבו בפנינו "מפות דרכים" אמריקניות או תוכניות אירופאיות אשר אינן מאתרות את ליבת הבעיה הפלסטינית ואינן מתחשבות בה, אינן חשות ברגישויות האמיתיות של שני הצדדים, ואשר בינן לבין המציאות השוררת בשטח אין ולא כלום. במקרה זה יופיעו כמובן מייד גם "הסכמים" אפויים למחצה של אנשי אוסלו בעבר ובהווה – ישראלים ופלסטינים – המושתתים על משאלות לב תמימות מהצד הישראלי מחד, ועל הונאה מהצד הערבי מאידך.

הרעיון הראשוני הנמצא בבסיסה של תכנית זו נהגה ב-1981, הוצג בפני ראש המוסד ב-20.2.1989, בפני שר המשפטים דאז ב-5.3.1989, וקוויו צלחו את האגתפאדה הראשונה, את ימי אחיזת העיניים של אוסלו, את השבר הגדול של האגתפאדה השנייה, פורסמו ב"נתיב" בינואר 2001, ונותרו נכונים ושרירים גם כיום, בראשית 2003, ממש כפי שהיו ב-1981.

נייר זה יתחלק לשלושה:

- א. הגדרת ליבת הבעיה הפלסטינית.
- ב. הדרך בה עדיף לסיים את גל האלימות הנוכחי.
- ג. תכנית הפסיפס להסדרת יחסי ישראל-פלסטינים, והלגיטימציה עליה היא נשענת.

ליבת הבעיה הפלסטינית

הסכסוך ביו ישראל לפלסטינים הפך זה מכבר לטוטאלי ולשלם, כשמימדיו השונים כוללים כל רובד אפשרי: דתי, מדיני, צבאי, כלכלי, תרבותי, אידיאולוגי, קרקעי, דמוגרפי ותעמולתי. כולם נסחפו אל מערבולת הסכסוך וכולם נוטלים בו חלק. אם נזכור כי בנוסף לכך נשזרים בסכסוך זה, שתי וערב, אמיתות ושקרים, עובדות ומיתוסים, שאלות של צדק ומוסר, זכויות היסטוריות ומורשת תרבותית, והרי מולנו תמונה מעומעמת ומבלבלת המקשה מאד על איתורה של ליבת הבעיה, שלא לדבר על בחינתה השקולה.

¹ ד"ר יובל ארנון-אוחנה, מזרחן, מרצה וחוקר בנושאי המזרח-התיכון והפלסטינים. שירת מעל לעשרים שנה בקהילת המודיעין הישראלית. לימד כעשר שנים בחוגים ללימודי המזרח-התיכון באוניברסיטאות ת"א וח'פה ובמכללת אריאל. חיבר מספר ספרים אודות התנועה הפלסטינית: *פלאחים במרד הערבי בארץ-ישראל 1936-1939* (הוצאת אוני' ת"א 1978, 1982); *חרב מבית – המאבק הפוליטי הפנימי בתנועה הלאומית הפלסטינית 1929-1939* (הוצאת אוני' ת"א 1981, 1989); *אש"פ – דיוקנו של אירגון, עם אריה יודפת* (הוצאת מעריב, 1985).

ובכל זאת, ליבתו של הסכסוך אכן קיימת, וניתן לזהותה ולאתרה. ליבה זו היא הנקודה הקריטית ביותר, החשובה ביותר, והיא המקור לשאלות הקשות ביותר בסכסוך היהודי-פלסטיני: שאלת הפליטים, זכות השיבה, מוסריותה וצדקת דרכה של הציונות, ומולה – של התנועה הלאומית הפלסטינית, שאלת הכיבוש, אש"פ וסירובו לקבל בכנות את זכות קיום ישראל, האמנה הלאומית הפלסטינית הקוראת להשמדת ישראל (אשר עד היום טרם שונתה), חוקת הפת"ח (הזדומה לה), האנתפאדה (הראשונה), הסכם אוסלו וסיבות כישלוננו, אי הצלחתה של ועידת קמפ-דיוויד (השנייה), האנתפאדה (השנייה), ההתנחלויות, הסיכוי לפתרון – כל הנושאים הללו כולם יוצאים מליבת הסכסוך וכולם שבים אליה. הבנת את הליבה – הבנת את כולם.

ליבת הסכסוך היהודי – פלסטיני נעוצה בעובדה הנראית במבט ראשון שולית וצדדית, לפיה ארץ ישראל שממערב לירדן איננה יחידה מורפולוגית אחת אלא שתיים: איזור ההר הכולל את יהודה שומרון והגליל, ואיזור המישורים הכולל את מישור החוף ואת עמקי יזרעאל, חרוד, בית-שאן, והירדן. ככל שהדבר יראה מוזר, הרי חלוקה גיאומורפולוגית זו, הנראית במבט ראשון כה שולית וצדדית, היא המפתח להבנת הסכסוך היהודי-פלסטיני, והיא ליבתו.

בהיות ההר איזור קשה תנועה, חדירה, כיבוש ושליטה התקיימה בו חברה מסורתית, יהודית וערבית, ותיקה ומושרשת היושבת בעריה ובכפריה זה דורות. הישוב היהודי הישן נאחז בארבע ערי הקודש של ארץ ישראל – ירושלים, חברון, צפת וטבריה, ומעטים נותרו גם בגליל (ידועה משפחת זינאתי היושבת בפקיעין מאז חורבן הבית). החברה הערבית גם היא ותיקה ומושרשת בחבל ארץ זה. בשומרה על מסגרת היררכית מוגדרת ומגובשת הבנויה על פי מפתח של חמולות, נמצאות ברבדיה העליונים חמולות עירוניות נכבדות ומיוחסות כגון חוסייני, נשאשיבי, נוסיבה וח'אלדי הירושלמיות (האחרונה מתייחסת לכובש ארץ-ישראל עבור האסלאם, ח'אלד בן אל-וליד), טוקאן, נמר, נאבולסי ושכעה משכם, ג'עברי, תמימי, קואסמה וטהבוב החברוניות, ועוד. החמולות הכפריות הן נמוכות במעמדן אך גם להן נודע משקל לא קטן, שכן הן שולטות על נפות כפריות שכללו אלפי פלאחים, כגון ברע'וטי בנפת רמאללה-ביר זית, עמר ורג'וב בנפת הר חברון, כרמי וסמארה באיזור טול-כרם, ג'ראר בנפת ג'נין ואחרות.

סיפורו של מישור החוף שונה לחלוטין. בריחת הפליטים ב-1948 הייתה בעיקרה המכריע מאיזור מישור החוף בין עזה לחיפה. לעומתם רובם המכריע של יישובי ההר הפלסטינים בהרי חברון, יהודה, שומרון, הגליל העליון והגליל התחתון נותרו יושבים בלא פגע על אדמתם עד היום. אכן, פה ושם יש חריגות: כפרי פרודור ירושלים, פרט לאבו ע'וש, נהרסו ותושביהם נמלטו. גם בגליל נהרסו כפרים ונמלטו או גורשו תושבים. אולם ככלל התמונה נכונה: בריחת הפליטים הפלסטינים הייתה בעיקרה ממישור החוף – מיפו, חיפה, רמלה, לוד, וכו'. תושבי ההר הפלסטינים של יהודה, שומרון והגליל, לרבות שולי ההר כגון קלקיליה, טול-כרם, והמשולש, נותרו יושבים בעריהם, בכפריהם ועל אדמתם עד היום.

בחינה נוספת תעלה מייד היבט משמעותי נוסף: מישור החוף והעמקים, מהם ברחו הפליטים ב-1948, הם אותם שטחי ביצות, דיונות חול וקרקעות בלתי מיושבות ובלתי מעובדות, אשר בראשית העליה הציונית הראשונה של 1882 היו בחלקן ריקות ובחלקן שטחי נדידה של שבטים שונים. קרקעות אלה כונו ע"י הממשל העת'מאני, בסקר שערך ב-1872, בשם "אדמות השמש" (גרד' אל-שמסיה) מאחר והיו ריקות מתושבים, בלתי מעובדות, חשופות מכל עץ וצרובות שמש. הישוב הערבי נהג לכנותן "אדמות המוות", דהיינו "אדמות המתות", תואר האומר הכל.

חוק הקרקעות העת'מאני (1858) חייב רישום הקרקעות בטאבו, ומאחר והשבטים העדיפו להמנע מכל מגע עם הרשויות, נרשמו קרקעות אלה על שמם של עשירים ותקיפים עירוניים שונים כגון סורסוק, חיאת, טיאו ואחרים שנמצאו בסוריה, לבנון וא"י. מעשירים אלו רכשו היהודים "אדמות מתות" אלה, טיבו אותן, ויבשו את ביצותיהן. ואכן ההתיישבות הציונית בארץ עד 1948 הוקמה על אדמות בלתי מיושבות אלו במישור-החוף והעמקים בצורתה הגראפית של האות האנגלית N: מדרום לצפון – נגבה, רחובות, נס-ציונה, ראשון-לציון, תל-אביב, הרצליה, נתניה, חדרה, וחיפה; פנייה מזרחה – לעבר עפולה, ישובי עמק יזרעאל כינרת ודגניה; ושוב צפונה – בואכה ראש-פינה, יסוד המעלה, תל-חי, כפר-גלעד, ומטולה. שטחים אלה הם שיעדו לישוב היהודי גם על פי תכנית החלוקה של כ"ט בנובמבר 1947.

מה היו הסיבות לבריחת הפליטים הערבים ב-1948 ממישור-החוף, ולהשארות תושבי ההר במקומם? הנימוק השחוק "לא ברחו מההר כיוון שצה"ל לא הגיע לשם" אינו עומד במבחן הביקורת. צה"ל לא כבש במלחמת העצמאות את יהודה ושומרון והאוכלוסיה נותרה במקומה. אולם צה"ל כן הגיע להרי הגליל העליון והתחתון והאוכלוסיה הערבית נותרה גם היא על אדמתה. גורם הבריחה איננו אם כן הגעתו (לגליל) או אי הגעתו (ליו"ש) של צה"ל. נימוקים אחרים, כגון פחד, רצון להמנע משהות באיזורי קרבות, הענות להנחיות מדינות ערב לעזוב, גירושים – כל אלה השפיעו כמובן, אולם עדיין אין בהם כדי להסביר מדוע כמעט ולא הייתה במלחמת העצמאות בריחה מארבעת איזורי ההר של יהודה, שומרון, הגליל העליון והגליל התחתון, בעוד מאות אלפי תושבים ערבים בורחים ממישור-החוף והעמקים.

הסיבה היא אחרת – והיא קשורה קשר הדוק לליבת הבעיה הפלסטינית של ימינו. החברה הערבית אשר נמצאה לקראת 1948 באיזורי מישור-החוף והעמקים כללה פסיפס מגוון של חמולות, רסיסי חמולות ובודדים, חלקם מקומיים וחלקם זרים, אשר נמשכו אל מקורות התעסוקה והכסף שהציעו איזורים אלה לאחר שיובשו ביצותיהם והחלה תנופת הבניה היהודית הגדולה ושיתלת פרדסי ההדרים. הפועלים שהגיעו למקום היו בחלקם מכפרי ההר ובחלקם זרים שהגיעו מחו"ל ונספחו לאוכלוסייה הערבית המקומית, אוכלוסייה אשר בלאו הכי כללה גם רכיב בדווי-שבטי גדול למדי. בהיות החמולה המפתח העיקרי על פני נוהלו חייה של החברה, התארגנה גם אוכלוסייה זו במסגרת חמולתית, אולם זו נותרה תמיד מעורערת וחלשה. די לבחון את שמותיהן של רבות מהחמולות הפלסטיניות של מישור-החוף על מנת לעמוד על מוצאן הזר: אל-מצרי (ממצרים), אל-הנדי (מהודו), אל-מעירבי (מאלג'יר), אל-תורכי (מתורכיה), אל-עג'מי (מאיראן), חוראני (מהר חוראן, הוא הר הדרוזים מדרום לדמשק), אל-עראקי (מעיראק), בושנאק (מבוסניה, התיישבו בקיסריה), חבש (מאתיופיה, התיישבו בלוד), מצראווה (ממצרים), ימני (מתימן), ועוד ועוד. על אלה יש להוסיף סודאנים (כפר ג'סר אל-זקא), בדווים מאיזור העיור הירדני (כפר פרדיס), לבנונים, סורים, וכו'.

יכולתה ורצונה של החברה ההטרוגנית והמפוררת שנמצאה במישור החוף לעמוד בפני אימת המלחמה הקרבה ובאה ב-1947 היתה קטנה ביותר. היה ברור כי ארץ-ישראל עומדת להיות זירת קרבות בה יקחו חלק לא אך יושביה אלא גם שכנותיה. ואכן בידינו עדויות על תחילתה של בריחת פליטים ממישור החוף עוד לפני קבלתה של החלטת החלוקה ובטרם החלה כלל המלחמה עצמה (דוח מודיעין בריטי מ-21.11.1947, מצוטט על ידי אפרים קארש, פיברוק ההיסטוריה הישראלית, ת"א, 1999, עמ' 38). בריחה זו התרחשה בו זמנית, מלמטה – מהשכבות הנמוכות, ומלמעלה – משכבות העשירים ובעלי היכולת. זוהי גם הסיבה לכך שרוב הבורחים ממישור החוף נמלטו דווקא בחודשי המלחמה הראשונים, כאשר הכף נטתה עדיין בבירור לצד הערבי.

היבט גיאוגרפי זה נמצא בליבת הבעיה הפלסטינית: הפליטים שעזבו את בתיהם ויצאו לגולה מוגדרים ע"י הפלסטינים בשם "החוף" (אל-ח'אג'ה); רובם המוחלט ברחו ממישור-החוף; מקורות כוח האדם של אש"פ נשענים בעיקרם על מחנות הפליטים; כתוצאה – כולל אש"פ בעיקר אנשים אשר מוצאם הוא ממישור-החוף; מטרתו העיקרית של אש"פ מאז הקמתו ועד היום היא – מימוש "זכות השיבה" (ח'ק אל-עודה); על השאלה "לאן" עונה אש"פ באופן ברור – "לבתיים מהם ברחו"; מאחר והבריחה נערכה בעיקרה ממישור החוף, נתבעת גם זכות השיבה אליו. מבט מהיר במפה יעלה כי מאחורי מישור-החוף נמצא אך ורק ים.

הנה ניצבת עתה מולנו ליבת הסכסוך היהודי-פלסטיני. מתביעתו של אש"פ לחזור אל מישור-החוף נובעת בבירור התביעה לחיסולה של מדינת ישראל. אין זו תביעתם של קנאי דת רדיקליים אשר להט דתי/אסלאמי מסנוור את עיניהם. זוהי תביעה רציונלית קרה המושתתת על מחשבה תחילה, דבר שהופך אותה ליותר גרועה ומסוכנת. זה סוד האיבה הקמאית אשר שררה תמיד בין ישראל לבין אש"פ. איבה זו לא ניזונה רק מפיגועי הטרור הרבים שביצע הארגון נגד אזרחים ישראלים. סוריה או לוב ביצעו פיגועי טרור רבים גם הן, ולו אך היו מוכנות להכנס להסדר היתה ישראל נענית להן ברצון. האיבה בין ישראל לבין אש"פ נבעה מהיבט החיסול הטבוע בהווייתו של הארגון. זהו גם סוד השנאה המפעפעת בין דפיה של האמנה הלאומית הפלסטינית, התובעת "לטהר את פלסטין מהקיום הציוני" (במקור: תצפית אל-ג'וז אל-צהיוני פי פלסטין, סעיף 15).

לפיכך – ליבתו של הסכסוך היהודי-פלסטיני איננה ה"כיבוש". האמנה הפלסטינית נכתבה על ידי אש"פ ב-1964, שלוש שנים טרם נוכחות ישראל ביהודה ושומרון, שלוש שנים לפני שהוקמה ולו גם התנחלות אחת. גם מאורעות 1920, 1921, 1929, 1936-1939, מלחמת העצמאות (1947-1949), תקופת הפידאיון (1954-1952), מלחמת קדש (1957), ותקופת ההמתנה (מאי-יוני 1967), ארעו כולם עוד בטרם ה"כיבוש", הנתפס כיום בעיני תמימים וצבועים כאבי כל חטא.

תושבי ההר אשר נותרו יושבים על אדמתם מוגדרים בפי הפלסטינים "הפנים" (אל-ד'אחל). מאבקם נגד ישראל קשה גם הוא, אך אינו מגיע לדרגת חריפות דומה לזו של ה"חוף". החמולות ההרריות קצו בשלטון הישראלי ופתחו באנתפאדה הראשונה. סיסמת מאבקם היא "עמידה איתנה" (צומוד), כלומר החזקת הקרקע, סיום הכיבוש וסילוק הישובים הישראלים. אולם אין הם מעלים את תביעת ה"שיבה", פשוט מכיוון שלא ברחו משום מקום. תביעותיהם אינן מקובלות על ישראל, אשר אינה מגדירה את מעמדה ביש"ע כ"כיבוש", ואינה יכולה לסלק מבתיים קרוב לארבע מאות אלף נפש היושבים כיום ביש"ע ובשכונות הירושלמיות שמעבר לקו הירוק. המאבק, על כן, חריף הוא ונוקשה, אך בכל זאת אינו נושא אופי של חיסול, כזה המנוהל בידי אש"פ/חוף.

ליבתו של הסכסוך היהודי-פלסטיני היא המאבק על מישור-החוף של ארץ-ישראל, היא על עצם זכותו של מיעוט יהודי, לא מוסלמי ולא ערבי, להתיקיים

במזרח התיכון. זוהי הסיבה לכך שכאשר הציע ברק לאש"פ בוועידת קמפ-דיוויד ביולי 2000 קרוב ל-97% משטחי יהודה, שומרון ועזה, והביע נכונות להשלים את החסר במתן אדמות ישראליות מתוך הקו הירוק – חולות חלוצה, דחה אותו ערפאת ופתח ב*אגנתפאדה*. זוהי גם הסיבה לכך שהצד הערבי סירב מאז ומתמיד לכל הצעת חלוקה שהיא – מהצעתה של וועדת החקירה המלכותית של הלורד פיל ביולי 1937, שהקצתה ליהודים שבעה-עשר (17) (!) אחוזים משטח ארץ-ישראל שממערב לירדן, ועד להצעת החלוקה של עצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 שנתנה ליהודים כמחצית מהשטח. שתי ההצעות נדחו על ידי התנועה הלאומית הפלסטינית. איך אמר קרובו של המופתי וראש הוועד הערבי העליון ג'מאל אל-חוסייני ב-1947: "אם תוכרז הצעת חלוקה נטביע את גבולותיה בים של אש ודם". כך אכן ארע, פעמיים, הן במאורעות 1936-1939 והן במלחמת העצמאות בין 1947-1949.

זוהי ליבת הסכסוך היהודי-פלסטיני, והיהודי-ערבי כולו. מסביב לליבה זו חגים וסבים יתר מעגלי הסכסוך: האסלאמיים, המדיניים, האידיאולוגיים, החברתיים, הכלכליים, התרבותיים, התעמולתיים, וכו'. הללו, וביחוד הראשון שבהם, הינם קשים ביותר. אולם טיבם שהם מתעוררים ונרגעים חליפות לאורך דרכו של הסכסוך. שאלת הליבה – האדמה – נותרת תמיד פתוחה. אותה יש לאתר.

הדרך בה עדיף לסיים את גל האלימות הנוכחי

יוזמיו הישירים של גל האלימות הנוכחי הם אנשי אש"פ/חוף" – אנשי ליבת הבעיה – אשר הובאו ארצה מתוניס על פי הסכם אוסלו, נכפו על ה"פנים", והקימו בצלמם – צלם "זכות השיבה" – את "הרשות הפלסטינית", ככלי למימוש מטרותיהם. לפיכך – חייב גל אלימות זה להסתיים בהכרעה. לא במשא-ומתן, לא בפשרה, לא בהסכם, לא בטקס חגיגי על הדשא – בהכרעה. וקביעה זו מעלה מייד מספר שאלות עוקבות:

- א. האם קביעה זו היא נכונה.
- ב. מול מי יש להשיג הכרעה זו.
- ג. מהו טיבה ואופייה.

אשר לשאלה הראשונה: יש מקרים רבים בהם כאשר חשים שני הצדדים כי הם מתישים עצמם לריק ללא יכולת להגיע לנצחון, עוברים הם לדרך חלופית של משא-ומתן ועוצרים את הלחימה בתוצאת תיקו. הדבר אופייני במערב, וקורה לעיתים גם במזרח-התיכון, למשל במלחמת איראן-עיראק בשנות השמונים, ובמלחמת המפרץ הראשונה ב-1990, עת טען בוש (האב) כי ניצח, בעוד צדאם חוסיין עורך מצעד נצחון משלו בבגדאד.

הפתגם הערבי אומר: "אלף קלבה ולא עילבה ואחדה" – "אלף תהפוכות ולא כניעה אחת". כאשר מדובר באישים כגון ערפאת או צדאם, ברור כי אם תסתיים האגנתפאדה הנוכחית בדרך כלשהי של פשרה, יתכן וזמן מה אכן ימנעו מפיגועים לצורך התאוששות. אולם כל יתר מישורי המאבק – האסלאמיים, התעמולתיים, המדיניים, הכלכליים, החינוכיים, והדמוגרפיים ימשיכו לבעור כבעבר, וברגע בו יחוש השליט כי מאזן הכוח שב לקדמותו, יחדש מייד גם את הפיגועים. בשנות שהותו בירדן חתם ערפאת על כ-30 הסכמי הפסקת אש עם המשטר ההאשמי. בשנות שהותו בלבנון חתם על יותר מ-70 הסכמים דומים עם השלטונות הלבנוניים. אף הסכם לא קויים. אף הסכם לא כובד. את יחסו להסכמים עם ישראל אין אפילו טעם להזכיר. אם יסתיים גל האלימות הנוכחי בכל דרך אחרת פרט להכרעה, תהייה נקודת סיומו של גל זה נקודת פתיחתו של גל האלימות הבא.

אשר לשאלה השנייה: את גל המהומות הנוכחי יש לסיים בהכרעה לא מול "הטרור" ולא מול העם הפלסטיני. ההגדרה כי המאבק הוא נגד "הטרור" הגיעה אלינו מבית היוצר של ארה"ב והיא אינה מדויקת ואינה נכונה: ישראל איננה נלחמת ב"טרור" אלא במספר ארגונים רדיקליים, ביניהם אש"פ – הכולל את פת"ח, חז"ע, חז"ד, חש"פ, חש"ע, ואחרים, הארגונים האסלאמיים – החמא"ס והג'יהאד האסלאמי, מספר מנגנוני "פנים" כגון "גדודי חללי אל-אקצא" (השייכים לפת"ח), וכעשרה מנגנוני ה"בטחון המסכל" לסוגיהם (אשר הוקמו בידי ערפאת מאז נכנס ליש"ע בשנת 1994). ארגונים אלו כולם חוסים כיום תחת חסותה של "הרשות הפלסטינית" (אל-סלטה אל-פלסטיניה) אשר הוקמה בדיוק לפי הכתוב באסטרטגיית השלבים של אש"פ מיוני 1974 כ"רשות לאומית עצמאית לוחמת שתוקם על כל חלק מהטריטוריה הפלסטינית שתשוחרר" (סעיף 2). ארגונים אלה אסרו על ישראל מאבק כולל בעל מישורים רבים – צבאיים, דמוגרפיים, תעמולתיים דתיים וכו'. אם תגדיר ישראל את מאבקה כמנוהל כנגד "הטרור", עלול להוצר מצב בו יבלמו הארגונים הללו לזמן מה את מאבקים הצבאי אך ימשיכו לפעול נגדה בכל יתר המישורים.

עד עתה, משתדלת ישראל שלא לפעול נגד העם הפלסטיני בכללותו. ערפאת עשה ככל שהיה לאל ידו על מנת לדחוף למלחמה כוללת של שתי החברות, הישראלית והפלסטינית, זו נגד זו. ישראל נמנעה ככל

יכולתה מלהיגרר לכך, ועד עתה, שנתיים מאז פרוץ גל האלימות הנוכחי, ממוקדות פעולותיה ותגובותיה הצבאיות ישירות נגד המפגעים ושולחיהם, ולא נגד כלל האוכלוסייה, ויש לקוות שתוכל להמשיך ולנהוג כך גם בעתיד.

ההכרעה חייבת על כן להיות מושגת לא מול הטרור, ולא מול האוכלוסייה הפלסטינית בכללותה. את ההכרעה יש להשיג מול אותם ארגונים רדיקליים שהוזכרו לעיל, ובראש וראשונה מול האכסניה המארחת אותם – הרשות הפלסטינית, ומול ראש הפירמידה – יאסר ערפאת.

אשר לשאלה השלישית: טיבה ואופייה של ההכרעה הנדרשת צריך להביא לשינוי כללי המשחק, לעיקור יכולתם של ארגונים אלה להמשיך ולפעול בטווח הזמן הקרוב במסגרת הסכסוך. הכרעה זו צריכה להיות מושגת על ידי הפלתה הסופית של "הרשות הפלסטינית", שינוי תכני מערכת החינוך שנוצקו בה, קבלת החלטות של הכנסת בדבר ביטול ההכרה הישראלית בהסכמי אוסלו ובאש"פ כנציג היחיד של העם הפלסטיני, ובראש ובראשונה – סילוק יאסר ערפאת ופמליית ה-"חוץ" שהגיעה עימו מארץ-ישראל. את החושים פן יגרום צעד זה להענקת הילה של גבורה לערפאת, יש להפנות לחיפוש אחר האנדרטאות, המוסדות, השכונות, והרחובות הראשיים הנקראים בעולם הפלסטיני על שמו של המופתי הירושלמי, חאגי אמין אל-חוסייני, שגורש מארץ-ישראל בידי הבריטים בשל חלקו במאורעות 1936-1939. אין כאלה.

תהליך הכרעה זה יש להשלים על ידי שני מהלכים עוקבים: הראשון – לאפשר צמיחתה של הנהגה פלסטינית חלופית מאנשי ה"פנים" כגון מרוואן ברגותי, ג'בריל רג'וב, מחמד דחלאן, סרי נסיבה, ויתר בני החמולות החזקות בסקטור העירוני והכפרי של יש"ע. והשני – להעלות הצעה להסדרת היחסים בין ישראל ובין החברה הפלסטינית ותנועתה הלאומית בדרך שתפורט להלן. ודוק – הצעה להסדרת היחסים, לאו דווקא הסכם. ההצעה תועלה בפני הצד הפלסטיני. יקבלוה – מה טוב. ולא – תיישם אותה ישראל באופן חד-צדדי. שכן עדיף להגיע למודוס-ויוונדי חד-צדדי חזק ויציב הנשען על רגליו, מאשר לחתום בטקס חגיגי על הדשא על הסכם דו-צדדי קיטע ושברירי אשר הפרטנר החתום עליו אינו מתכוון ממילא למלא ולו גם אחת מההתחייבויות הכלולות בו.

הצעת ריבונות הפסיפס

כל רעיון יהיה תאורטי או אקדמי אלא אם יתבסס על שני יסודות: המציאות הקיימת בפועל בשטח, ולגיטימציה, הצריכה להיות מקובלת על הישראלים ועל הפלסטינים כאחד. בתוך קלחת המאבק המר המתנהל בין שני הצדדים נשמע מוזר לחפש יסודות אלה. אולם הם אכן קיימים בשטח. שניהם. והם אכן מקובלים הן על ישראל והן על הפלסטינים.

בשנת 1858 נחקק במסגרת תנועת התיקונים (התנטי"מאת) של האימפריה העות'מאנית, חוק הקרקעות, אשר קבע את סדרי הזכויות על הקרקע. חוק עת'מאני זה אומץ בהמשך ע"י המנדט הבריטי, נותר בעינו בימי השלטון הירדני על הגדה המערבית והשלטון המצרי ברצועת עזה, נשמר בעינו גם בישראל, והינו תקף עד היום בתחומיה של יהודה, שומרון ורצועת עזה. בתקופת המנדט נשמר החוק העת'מאני ע"פ פקודת הקרקעות (זכות סידור הקניין), והחל תהליך של מעבר איטי על כל הארץ, במטרה לקבוע לגבי כל חלקת קרקע את הזכויות עליה, ולרשמה בלשכת מרשם המקרקעין, הוא הטאבו. הסדר קרקעות זה, שהחל בימי הבריטים, נמשך במדינת ישראל ע"י השלטונות הישראלים, ובגדה המערבית ע"י השלטונות הירדניים. עם כניסת כוחות צה"ל ליהודה ושומרון ב-1967 התברר כי בנפות השומרון נרשמו רוב הקרקעות ועברו הסדר עוד בימי המנדט הבריטי, בנפות שכס רמאללה ויריחו בימי השלטון הירדני, ובנפת חברון לא הותחל עוד ברישום. מכל מקום, בכל איזורי יו"ש בהם הסתיים הסדר הקרקעות עד 1967 נודע לו, להסדר זה, תוקף משפטי מלא.

על פי חוק עת'מאני (ובעקבותיו – בריטי, ירדני וישראלי) זה, הוגדרו כאדמות מדינה (מירי) כל הקרקעות הבאות: אדמות שלא הוכחו עליהן זכויות בעלות כלשהן, "אדמה מתות" (מוזאת) שהן בלתי ניתנות לשימוש, אדמות נטושות (מתרוכה), וחסרות בעלים (מחלול). לעומת אדמות המדינה הללו, קבע חוק הקרקעות העת'מאני, ובעקבותיו החוק הירדני, כי עצם קיומו של ישוב, עירוני או כפרי, או עיבודת של חלקת אדמה במשך עשר שנים ברציפות, הופכים מיידית את הגדרת הקרקע עליה הם עומדים לאדמה פרטית (מלכ).

ביהודה ושומרון המצב הוא כדלהלן: שטח כולל – 5.2 מיליון דונם. ממנו – 48% (3.6 מיליון דונם) הן אדמות פרטיות (מלכ); 40% (2.4 מיליון דונם) הן אדמות מדינה (מירי); 10% הן אדמות נפקדים נטושות (מחלול/מתרוכה), ו-2% הן אדמות פרטיות יהודיות שנרכשו עוד לפני 1948.

לפיכך, כל הישובים הערביים הקיימים בגדה המערבית – הכפריים והעירוניים, והקרקעות המעובדות על ידם, נמצאים על אדמות פרטיות, הן אדמות מלכ, ושטחן הכולל של אלה מגיע, כאמור, ל-48% משטח הגדה. יתר הקרקעות הן אדמות מדינה.

הישובים היהודיים שהוקמו ביו"ש בימי ממשלות המערך (1967-1977) נבנו ע"פ תוכנית אלון, והצורך בנימוק ביטחוני, שכן אמנת זינבה החלה על שטחים כבושים מאשרת הקמת ישובים רק ע"פ נימוק זה. לפיכך הוקמו ישובים יהודיים בתקופת ממשלות המערך רק בבקעת הירדן ובמקומות שהיו צירי חדירה של מחבלים.

מנהלת המחלקה האזרחית בפרקליטות המדינה, עו"ד פליאה אלבק, הייתה במשך שנים רבות האחראית לטיפול המשפטי בנושא הקרקעות. בהרצאה שנתנה בלשכת עורכי הדין אמרה: "בעשור הראשון של הממשל הצבאי הישראלי שם [ביהודה ושומרון] הוקמו הישובים על קרקעות שנתפסו בתפיסה לצרכים צבאיים. זאת לפי המשפט הבינלאומי, המסמך את השלטון המחזיק בשטח לתפוס כל רכוש פרטי אם הוא זקוק לו לצרכים צבאיים חיוניים... כך למשל הוקמו ישובי בקעת הירדן במקומות שהיו צירי חדירה של מחבלים שבאו לישראל מירדן" (לשכת עורכי הדין, וועד מחוז תל-אביב-יפו, תדפיס הרצאה מיום 28.5.1985).

עיון קל במפה יעלה לעינינו נקודה חשובה ביותר: רובה המוחלט של בקעת הירדן הינה אדמת מדינה (מידי). מכאן נובע כי כל הישובים היהודיים שהוקמו בבקעת הירדן בידי ממשלות המערך הוקמו אמנם ממניעים ביטחוניים, אך כולם עומדים על אדמת מדינה בלבד.

לאחר המהפך בשנת 1977, עם עלייתן של ממשלות הליכוד, השתנתה מדיניות הקמת הישובים. השקפת העולם של הליכוד הייתה כי יש להתיישב בארץ-ישראל בכל חלקיה, ללא קשר לשאלת הצורך הביטחוני. לפיכך חרגו הישובים שהוקמו בתקופת הליכוד מבקעת הירדן ונבנו על גב ההר ובמורדותיו המערביים. אולם היה לכך גם רכיב נוסף בעל חשיבות רבה. קובעת עו"ד אלבק: "...ממשלת הליכוד, שהשקפת עולמה היא יותר קפיטליסטית, התנגדה לרעיון של הפקעה או תפיסה של רכוש הפרט לצורך שימוש ציבורי. להיפך, [היא] רצתה להגן על זכויות הפרט לרכוש. התוצאה הייתה... שממשלת הליכוד כמעט ולא לקחה קרקעות פרטיות של ערבים ביהודה ושומרון, ולהיפך, השקיעה מאמצים רבים בהגנה על זכויות הערבים ביהודה ושומרון לקרקעותיהם... ופרט לחריגים בודדים הוקמו כל הישובים על שטחים שנבדקו ואושרו על ידי [כלומר ע"י אלבק] שהם אדמות מדינה." (שם עמ' 3).

עו"ד אלבק קובעת כי "שטחים רבים שהוצעו להקמת ישובים לא אושרו ע"י הממשלה ולא הוקמו שם ישובים, כיוון שמצאתי שהשטחים האלה אינם אדמות מדינה" (שם, עמ' 3). שני נסיונות נערכו ע"מ לחרוג ממדיניות זו, ושניהם לא צלחו. הראשון – הישוב חלמיש שהוקם בתחילת 1978 באדמות נבי צאלח בטרם אושר אופי הקרקע, נתקל בעתירה לבג"צ, והקמתו עוכבה עד שוועדת העררים קבעה כי הקרקע היא אכן אדמת מדינה, והשני – הישוב אלון מורה שהוקם עדיין על סמך הנימוק הביטחוני לפי בקשת שר-הביטחון דאז, עזר ויצמן, נפסל ע"י בג"צ, הוזז ממקומו, והוקם לאחר מכן שנית על שטח שנמצא בבעלות המדינה. (שם ע"ע 4-3).

התוצאה הנובעת מכלל החומר שלעיל הינה כי כל הישובים היהודיים שהוקמו בשטחי יו"ש, בין אם בבקעת הירדן ע"י ממשלות המערך, ובין אם על גב ההר ובמורדותיו ע"י ממשלות הליכוד, הוקמו כולם על אדמות מדינה, דהיינו על אדמת מידי. לעומת זאת, כפי שנאמר לעיל, כל הישובים הערבים יושבים על אדמות פרטיות (אדמות מלכ). בשטחי יו"ש אין אף ישוב יהודי אחד היושב על אדמה פרטית (מלכ), ואין אף ישוב ערבי אחד הנמצא על אדמת מדינה (מידי). מאחר ופרט לחברון אין ביש"ע אף ישוב מעורב, נובע מכך כי למעשה קיימת כבר היום בשטח הפרדה מלאה בין יהודים לערבים. הפרדה זו יצרה כבר בפועל מציאות של חלוקה טריטוריאלית בעלת לגיטימיות חוקתית, אשר הכל, גם יהודים וגם ערבים, מקבלים אותה, מצייתים לה, ופועלים לפיה.

המצב ברצועת עזה דומה: שטחה הכולל של הרצועה הינו 363,000 דונם. מתוך אלה, מגיע שטחן של האדמות הפרטיות ל-250,000 דונם, ואדמות המדינה ל-113,000 דונם. גם כאן כל הישובים הערביים ברצועת עזה יושבים אך ורק על אדמה פרטית (היא אדמת מלכ), וכל הישובים היהודיים ברצועת עזה נמצאים אך ורק על אדמות מדינה (אדמות מידי).

המסקנה הפוליטית הנובעת מכך מתבהרת עתה מאליה: הישובים היהודיים והערביים ביש"ע נמצאים במצב נתון היונק את מקור סמכותו עוד מקדמת-דנא, עוד מימי האמפריה העת'מאנית. היות ושני הצדדים תובעים הגעה עד לגבול הנתבע על ידם, הפלסטינים אנשי ה"פנים" – עד לקו הירוק, והישראלים – עד לקו הסגול, ניתן למלא את רצונותיהם של שני הצדדים ע"י יצירת ריבונות פסיפס אשר תתפרס בשטח לפי הבעלות על הקרקע. הפלסטינים ישלטו מנהר הירדן ועד לקו הירוק על כל עריהם, כפריהם, ישובי-הבת שלהם, וחלקות הקרקע המעובדות על ידם – כל אדמות המלכ, ואילו ישראל תשלוט על כל עריה, ישוביה, ואדמות המידי. על מנת ליצור יכולת תנועה בין הישובים לסוגיהם, יוכרזו כל הדרכים, וכן המרחב האווירי מעליהם, כנמצאים בבעלות משותפת ופתוחים לכל. השטח יפורז מכל אמל"ח פלסטיני, ויוצבו מספר "קווי בלימה" נוספים להגנת ישראל (ראה להלן). כך תיווצר ביש"ע אותה ריבונות פסיפס אותה אנו מציעים.

ריבונות זו הינה היחידה המאפשרת הסדר בלא סבל: אף בית לא יהרס, אף ישוב לא ינטש, אף אדם לא יעקר מאדמתו, אף עם לא ישלוט על רעהו. כל דרך אחרת תביא בהכרח סילוק אנשים מבתיהם, עקירתם והריסתם של ישובים (ערביים או ישראלים) או כפיית שלטון זר של בני עם אחד על משנהו.

שאלת הלגיטימציה

האם מותר לישראל לעשות כן? האם יש בידיה לגיטימציה בינ"ל לבצע חלוקת פסיפס זו? רוב אזרחי ישראל, השומעים חדשים לבקרים על מצב ה"כיבוש" השורר בשטחים, אינם מודעים כלל לעובדה כי בשטחים, הן אלה של יהודה ושומרון והן ברצועת עזה, שורר למעשה מזה שנים מבחינת המשפט הבינלאומי מצב של חלל משפטי, ולפיכך יש לישראל, ע"פ כללי משפט אלה, לגיטימציה מלאה לעשות בשטחים אלה כרצונה – למסרם לידי גורם אחר או לספחם אליה. להלן נבחן את מעמדה המשפטי של יו"ש ולאחר מכן את זה של רצועת עזה.

מעולם לא נקבע גבול בינ"ל מוכר בין שתי גדות הירדן. מראשית המנדט הבריטי היוו שתי גדות הירדן יחידה מדינית אחת שנקראה פלשתינה (א"י), והנציב העליון הבריטי שישב בארמון הנציב בירושלים שלט בשתייהן. גבול בינ"ל לא כונן מעולם. גם הסכם השלום בין ישראל לירדן (1994), אשר קבע גבול בינ"ל בין שתי המדינות בערבה, נמנע מלהכנס לשאלת הגבול בין ים המלח לים כינרת והשאירה פתוחה לעתיד.

בשנת 1921 פרסמו הבריטים ספר לבן הקובע כי בגדה המזרחית של הירדן תוקם אמירות בראשותו של האמיר עבדאללה, וכי על כן יכון הבית הלאומי של היהודים בא"י ממערב לנהר הירדן בלבד. חלוקה זו בוצעה בתוך פלשתינה (א"י). רק בשנת 1946, עת הוחלף תוארו של עבדאללה מאמיר למלך, הופרדה עבר-הירדן סופית מפלשתינה (א"י), והפכה יחידה עצמאית נפרדת, שגבולה המערבי היה נהר הירדן.

בכ"ט בנובמבר 1947 קיבל האו"ם את החלטה 181, היא החלטת החלוקה, לפיה יכונן בא"י שממערב לנהר הירדן שתי מדינות – ערבית ויהודית. על מנת לסכל החלטה זו פלשה עבר-הירדן לארץ-ישראל יחד עם יתר צבאות ערב, וכבשה את השטח הנקרא כיום הגדה המערבית, אשר יועד במקורו ע"פ החלטת החלוקה למדינה הפלסטינית. במטרה להפוך כיבוש זה להשתלטות קבע, ערך המלך עבדאללה את "קונגרס יריחו" (1 בדצמבר 1948), במהלכו "הציע" לנכבדי הגדה לבקש ממנו לספח את השטח לממלכתו, וכאשר עשו זאת, "נענה" לבקשתם. באפריל 1950 הפך סיפוח זה מדה-פקטו לדה-יורה: הוכרז על איחוד רשמי של שתי הגדות, ניתנה אזרחות ירדנית מלאה לכל הפלסטינים בשתי הגדות, לרבות לפליטים, הוקם פרלמנט אשר מחצית נציגיו הם פלסטינים בני הגדה המערבית וחציים ירדנים בני זו המזרחית, ושונה שמה של המדינה מעבר-הירדן לירדן. רק שתי מדינות הכירו רשמית בסיפוח זה: בריטניה, ופקיסטאן.

בוועידת הפסגה שנערכה בבירת מרוקו, רבאט, (26-29 אוקטובר 1974), קבעו מדינות ערב כי ממועד זה ואילך יוגדר אש"פ כנציג הלגיטימי היחיד של העם הפלסטיני. ירדן, אשר הבינה כי הקניית תואר זה לאש"פ מהווה איום על עצם קיומה, מאחר ורובם המוחלט של תושביה היו כבר אז פלסטינים, חיפשה כל דרך אפשרית על מנת לטרפד החלטה זו. הדרך בה בחרה הוכתרה בהצלחה מלאה: ירדן הצהירה בפני מדינות ערב ואש"פ (הוועידה המרובעת, קאהיר, ינואר 1975) כי היא מתכוונת לממש את החלטות רבאט, ולהוציאן מיידית לפועל: היא תבטל מיידית את החוק הירדני השורר בגדה המערבית, תפטר את נציגי הגדה בבית הנבחרים, תבטל זכות הבחירה לאנשי הגדה המערבית, תמנע שימוש במטבע הירדני בגדה, תפטר את כל 18,000 עובדי המדינה העובדים בה, תדיח את ראשי העיריות, תשעה את מערכת החינוך ותמשוך ידיה כליל מהגדה. ב"ויתור" זה היה מקופל איום חד: העולם הערבי הבין כי משמעות הדבר היא ביטול הסטטוס של הגדה המערבית כשטח ירדני שנכבש בידי ישראל, ויצירת מצב של חלל משפטי בה, דבר שיאפשר לישראל לספחה באופן מידי. כתוצאה, חזרו בהן מדרישותיהן, והניחו לירדן להמשיך ולהפר בריש גלי את החלטות רבאט בלא להעלות עוד כל טענה שהיא. החוק הירדני, העיריות, המטבע, המשכורות, מערכת החינוך, וביחוד מעמדה של הגדה כשטח ירדני כבוש, כל אלה נותרו שרירים בגדה המערבית גם הלאה.

ביום 31.7.1988, על רקע ראייתה של ירדן כי ישראל איננה מצליחה להשתלט על האגנתפאדה, ועם גבור חששה כי המהומות עלולות לגלוש במהרה גם אל תוך שטחה שלה, הצהיר המלך חוסיין בנאום לאומה על "פכ אל-ארתבאט" – ניתוק כל הקשרים החוקיים, המשפטיים והמנהליים עם הגדה המערבית. כל האיומים שהושמעו בעקבות ועידת רבאט הוצאו עתה מן הכוח אל הפועל. ירדן ויתרה על ריבונותה בגדה המערבית, ובשטח אכן נוצר חלל משפטי. הריבון היחיד שנותר בשטח הוא איפוא ישראל.

למרות שהמסלול אותו עברה רצועת עזה היה שונה, מעמדה באופן בסיסי זהה. רצועת עזה נותרה תמיד חלק מא"י. ב-22.9.48 הכריז הוועד הערבי העליון, בעיר עזה, אשר נמצאה באותה עת תחת שליטת הצבא המצרי שפלש לא"י, על הקמתה של "ממשלת כל פלסטין". גבולותיה של פלסטין הוגדרו – "סוריה ולבנון בצפון, סוריה ועבר-הירדן במזרח, הים התיכון במערב, ומצרים בדרום". לראש הממשלה מונה אחמד

חילמי, ולנשיא – המופתי חאג' מחמד אמין אל-חוסייני. ממשלה זו לא האריכה ימים. בלילה שבין ה-6 ל-7 אוקטובר 1948 פזרו המצרים, הרחיקו בכוח את אנשיה – לרבות המופתי – מעזה, העבירו לקהיר, והפכו לגורם שולי, עקר וחסר כל משמעות, עד שנתפרקה כליל. בעת חתימת חוזה השלום עם ישראל הדגישו המצרים כי רצועת עזה היא חלק מארץ ישראל ולפיכך אין הם מוכנים לעסוק בה. הגבול הביניייל נותר מדרום לרצועה, באמצעותה של רפיח, כפי שנקבע לראשונה בין אנגליה לאימפריה העת'מאנית בשנת 1906.

בשני האיזורים, יהודה ושומרון ורצועת עזה, שורר לפיכך כיום מצב של חלל משפטי מבחינת המשפט הבינלאומי. ישראל היא הריבון היחיד בהם, ויש בידיה לגיטימציה מלאה לפעול בהם כרצונה. הוכחה לכך מהווים דווקא הסכמי אוסלו: על פי החלטתה העצמית של ממשלת ישראל, מרצונה ומשיקוליה שלה, הפכה ישראל את אש"פ לפרטנר בתהליך המדיני, הכניסה את אנשיו לשטחים, והקימה עליהם את "הרשות הפלסטינית". איש לא כפה עליה לעשות זאת. אותה לגיטימציה שהיתה בידיה בשנת 1993, נתונה בידיה גם עתה: להתקדם בתהליך או לעצרו, להמשיך בדרכה עם אותו שותף או לבחור שותף אחר, להעביר לידיה את השטח, או לספח את כולו, או את חלקו, לשטחה שלה.

סיכום

מוצע להעלות בפני הפלסטינים את הצעת ריבונות הפסיפס, אך במקביל מוצע גם לא להתרגש יתר על המידה אם ידחו. ככלל ראוי להפסיק לרדוף בכל נושא אחר תאום, ולחדול מלהתערב דרך קבע בענייניהם של הפלסטינים. למציאות יש כוח משלה, ופעמים רבות מאד ידעו בני שני העמים להגיע להבנה, תאום וחיים משותפים גם בלי מעורבותם של הפוליטיקאים. כל עוד מעוררת יכולתם לפגוע בישראל, אין זה צריך להיות עניינה של ישראל אם יחליטו הפלסטינים להישאר במסגרתה של רשות, יכריזו על הקמתה של מדינה, יצהירו על רפובליקה עממית דמוקרטית, על יסודה של מלוכה, או על כינונה של קיסרות. מסגרתם הריבונית, משטרם, ואופי לאומיותם הם עניינם שלהם, ואל לה לישראל להתערב בכך.

ישראל נדרשה – מבית ומחוץ, לחדול מלשלוט על עם אחר, והיא אכן עושה זאת. ריבונות הפסיפס הפתוחה המוצעת בשטחים תהא מבוקרת, ותונהג בהדרגה – אזור אחר אזור, ע"מ לבחון השפעותיה. היה ויקבלו הפלסטינים – תונהג בתאום עימם. היה ולא – תונהג באורח חד צדדי. ונחזור שנית: היא תאפשר הסדר בלא סבל. אף בית לא יהרס, אף ישוב לא ינטש, אף אדם לא יעקר מאדמתו, אף עם לא ישלוט על רעהו. כל צד יקיים עצמאות וריבונות מלאה על אנשיו ועל ישוביו, ישמור בידיה האדמות שחרש, וישם שאיפותיו לעתיד.

עם זאת, חובה על ישראל לשמור מכל משמר על מספר "קווי בלימה" אדומים החיוניים להמשך קיומה שלה, ואשר לפלסטינים נודעת השפעה עליהם: קידוחים פראיים של בארות מים, הכנסת נשק אל תוך השטחים, הסתה במערכת החינוך במסגדים ובתקשורת, תקיפה או התנכלות לאנשים ולישובים, חילחול של אוכלוסיה פלסטינית אל תוך הקו הירוק במגמה לשמר את "זכות השיבה", מעורבות פוליטית בקרב המיעוט הערבי בישראל, כרסום בריבונותה של ישראל בירושלים, פגיעה במקומות קדושים ליהדות ובראשם הר הבית, פיגועי טרור – כל אלה צריכים להיתקל מיידית בתגובה חריפה הולמת, יתכן צבאית – אך לא בהכרח צבאית בלבד.

עד כה פעלו הפלסטינים נגד ישראל במישור הכולל, ואילו ישראל הגיבה במישור הפלילי – אישי. במילים אחרות – חוליות הפיגוע הפלסטיניות פעלו בלא אבחנה נגד כל ישראלי באשר הוא, ואילו ישראל השקיעה מאמצים רבים ע"מ לזהות אישית את מבצע הפיגוע, ובהמשך לפעול ישירות נגדו. עתה, במקרה של חציית "קו בלימה" אדום, צריכה התגובה הישראלית להיות כוללת גם היא – ולהינתן במישור הקרקעי, הכספי, הכלכלי, המדיני, הצבאי, או במשולב. אם ימשיכו הפלסטינים לנהוג בעצמאותם כפי שפעלו בהיותם ארגון – ידעו כי כל חצייה של קו כזה תגבה מהם מחיר כבד. לדוגמא: בזכרנו את ערכה הרב של האדמה, יכולה הפקעת קרקע והקמת ישוב יהודי חדש בסמוך למקום בו בוצע פיגוע-הרג, לשמש גורם מרתיע ובולם פיגועים נוספים ממדרגה ראשונה. גם העובדה כי בשנת 1994 היתה זו ישראל שנתנה לפלסטינים את משדרי "קול ישראל בערבית" ואת תדריה של התחנה, יכולה להוות מנוף לחץ והרתעה מפני שידורי הסתה אנטישמית פרועה כזו המשודרת כיום. תחנה יכולה להינתן – אך גם להילקח במקרה הצורך.

תלונה ערבית כי ריבונות הפסיפס המוצעת להם אינה שלימה אלא מוגבלת, תהא לכאורה מוצדקת. אכן – למרבה הצער, מוטלות מגבלות מספר על ריבונות ערבית זו. אולם המתלונן יוכל תמיד לבחור בין ריבונות מוגבלת בישיע לבין ריבונות שלימה מעבר לגבול. היה כי יעלה הצד הערבי תלונה נוספת על החלת הריבונות הישראלית על הישובים היהודיים בישיע, ניתן לפצותו בישובים חלופיים מתוך ישראל עצמה שבגבולות 1967, בתנאי שהללו יהיו בין הישובים הערביים מהמשולש, מוואדי ערה וקו התפר. הקו המנחה בריבונות הפסיפס ישמר: ישובים יהודיים צריכים לחיות תחת ריבונות יהודית, וישובים ערביים – תחת

ריבונות ערבית. אין שום סיבה שערים סואנות כגון אום אל-פחם, בקה, וטייבה, אשר שטחן הבנוי גלש זה מכבר אל מעבר לקו הירוק, יחיו תחת ריבונות יהודית, כאשר מטרים ספורים מהן מתקיימת ריבונות ערבית-מוסלמית.

אשר לשאלת ליבת הסכסוך – פליטי מישור החוף. הללו נחלקים לשנים: חלקם נמלטו אל תוך שטחי יש"ע, ובניגוד לתעמולה הפלסטינית לא יצאו מעולם מתחומיה של ארץ-ישראל. כל שקרה להם בשנת 1948 הוא שעקרו מבתיהם 10 עד 20 ק"מ מזרחה – ליו"ש, או דרומה – לעזה. קשה להאמין – אך אש"ף והעולם הערבי מחזיקים אותם מאז במשך מעל ל-50 שנה, למרות שנתרו בארצם, במחנות פליטים. אלה הוקמו בחלקם על אדמות מדינה, ובחלקם – כגון דהיישה – על אדמות פרטיות שהיו בבעלות יהודית לפני 1948 והופקעו לצורך זה. מחנות אלה, בייחוד ביו"ש, כבר נבלעו ברובם ע"י שטחה הבנוי של העיר השכנה, והפכו למעין שכונות עוני אשר בעייתן העיקרית היא חברתית. ריבונות הפסיפס המוצעת פותרת את בעייתם של פליטים אלה, בהתייחסה למחנות הפליטים הללו כאל ישובים ערביים לכל דבר, אשר יחיו תחת ריבונות ערבית וייהנו מאותן זכויות וחובות.

חלקם האחר של פליטי מישור החוף נמלטו אל מחוץ לארץ-ישראל, והם המהווים את עיקר שאלת הליבה. ריבונות הפסיפס המוצעת מאתרת בעייה זו וסוגרת עליה סביב – אך אינה פותרת אותה. את הפתרון לבעיית פליטי "החוף" יש למצוא בעזרת מדינות "החוף" אשר השתתפו באופן פעיל ביצירתה. בשנת 1948 פלשה מצרים לארץ-ישראל ובשורת קרבות קשים הגיע צבאה עד 32 ק"מ מתל-אביב. מצרים אשר היתה שותפה ליצירת בעיית הפליטים בשטחי לחימה אלה – אינה יכולה לרחוץ עתה את ידה מהאחריות לפתרונה. כנ"ל גם סוריה, ירדן, לבנון, ועיראק. הדרך היחידה, חוזר – היחידה העשויה לתת פתרון דמוגרפי וקרקעי לרצועת עזה גדושת האוכלוסין היא פתיחת השסתום הנמצא בדרומה – בכך שמצרים תאפשר לתושביה להתגורר בשטחי הענק הריקים והפוריים הנמצאים בפתחת רפיח וצפון סיני. גם סוריה היא מדינה דלילת אוכלוסין. כל עוד לא תיאונה מדינות ערב שהיו שותפות ליצירת הבעיה, לקחת חלק גם בפתרונה – יש להשאיר את בעיית הליבה מאותרת וסגורה סביב.

למרות מורכבותו ועוצמתו אין הסכסוך תוצאתו של כוח עליון. בני אדם יצרוהו, וככזה – יוכלו גם לסיימו. בסופו של דבר תוסדר בהדרגה מערכת היחסים בין שני הצדדים. הנהגה פלסטינית חדשה תקום ותצמח בקרב אנשי "הפנים", הנהגה אשר תבין כי ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל היא עובדה קיימת, ויש להשלים עמה. עד אז תמשיך ישראל ותבנה, כדברי השמאל, עוד דונם, ועוד בית, ועוד ילד, ועוד עץ, ותמשיך להגן על מפעלה זה, כדברי הימין, באמצעות קיר ברזל. שלום האמת עם הפלסטינים בוא יבוא. הוא לא יכון באבחה אחת. הוא לא יפתור את כל הבעיות, בכל הזירות, ובכל המישורים בבת אחת. סביר מאד שגם לא יופיע בתרועת תקשורת רמה. אולם הוא יצמח – לאו דווקא ממדשאות הבית הלבן, אלא מנקודות המגע בהן יצטלבו יחדיו האינטרסים המשותפים: ממוסכיה של בדידה ומשדותיה של קדומים, מכיתות הלימוד של מכללות אריאל ונגי'אח, ומקניות השבת של הישראלים בקלקיליה. כאשר תוכלנה שתי החברות לנהל את חייהן כחפצן, בלא לשלוט זו על ישוביה של זו, יתחיל לצמוח, אט אט ובהדרגה, השלום האמיתי. שום טקס רב רושם לא יערך באותו יום בווינגטון, אולם גם הישראלים וגם הפלסטינים ידעו כי חלפו מאה ועשרים שנות עימות, וכי מציאות חדשה הולכת ונוצרת בארץ האהובה והמיוסרת הזו.

מרכז אריאל למחקרי מדיניות • Ariel Center for Policy Research (ACPR)

NATIV

נתיב

<http://nativ.cc>

• www.acpr.org.il

• ariel.center@gmail.com